

Läroarutbildningen
Examensarbete
Våren 2005

Uttrycksfulla pojkar och felstavande flickor – finns de?

**Några lärares attityder till manligt
och kvinnligt språk**

Handledare:
Anna Flyman Mattsson

Författare:
Anna – Lena Ryman

Uttrycksfulla pojkar och felstavande flickor – finns de?

Några lärares attityder till manligt och kvinnligt språk

Abstract

Skolforskningen har ofta intresserat sig för hur flickor och pojkar presterar i skolan sett ur ett könsperspektiv. Hur lärarna ser på könstillhörigheten som en faktor för hur elever klarar av skolan har stått mindre i fokus. Vilka uppfattningar har lärare om könets betydelse för vad eleverna presterar? Kan lärarnas attityder och förutfattade meningar till och med hindra dem från att se det som eleverna verkligen presterar? För att få en uppfattning om detta har jag intervjuat sex svensklärare på högstadiet och gymnasiet om deras syn på manliga och kvinnliga elevers skrivande i skolan. Jag har dessutom tittat på ett antal elevtexter som jag fått från dessa lärare. Lärarnas uppfattningar och attityder har jag sedan ställt i relation till tidigare forskning och till de resultat som jag har fått fram vid en mindre analys av elevtexterna. Det visade sig att tidigare forskning, lärarnas attityder och elevtexterna inte helt stämde överens. Det förefaller som om lärarna, tenderar att i viss mån överskatta skillnaderna om man jämför med texterna. Forskningen pekar på ännu större skillnader än de lärarna tycker sig se. Det är inte bara flickorna som kan stava, och även pojkarna kan uttrycka känslor. Samtidigt pekar lärarna på andra faktorer än könet som viktiga för elevernas prestationer när det gäller skrivande.

Ämnesord: attityder, språk, kön, genus, lärare,

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Uppsatsens disposition.....	6
1.3 Syfte	6
2. Litteraturgenomgång.....	6
2.1 Kön och genus som begrepp	7
2.2 Kort historik över genusforskningen	7
2.3 Vilka skillnader finns det enligt forskningen?.....	8
2.3.1 Ord och ordval	9
2.3.2 Emotiva ord och ordklassfördelning.....	10
2.3.3 Textens uppbyggnad	10
2.3.4 Det talade språket.....	11
2.4 Attityder och deras betydelse.....	12
2.4.1 Attityder i skolan.....	13
2.4.2 Attityder i samhället.....	14
2.5 Betyg och genus	15
2.6 Svårigheter i litteratursökningen.....	15
3. Metod	16
3.1 Intervjupersonerna	17
3.2 Elevtexterna	17
3.3 Transkriberingen.....	18
4. Resultat	18
4.1 Intervjuerna.....	18
4.1.1 Finns det ett manligt och ett kvinnligt elevspråk?	19
4.1.2 Vad klassades som de största skillnaderna?.....	19
4.1.3 Speciella ord eller uttryck?	20
4.1.4 Skillnader i textuppbyggnaden?.....	21
4.1.5 Att könsbestämma texter.....	22
4.1.6 Vad kan påverka betygssättningen?.....	22
4.1.7 Förväntningar och attityder.....	23
4.1.8 Jämförelse av de intervjuade.....	24
4.2 Vad visar elevtexterna?.....	25
4.2.1 Texternas längd.....	25
4.2.2 Texternas uppbyggnad.....	26
4.2.3 Speciella ord eller uttryck	28
4.2.4 Det första intrycket av texterna.....	29
4.3 Analys av intervjuerna kontra elevtexterna	29
4.3.1 Texternas längd.....	29
4.3.2 Texternas uppbyggnad.....	29
4.3.3 Speciella ord eller uttryck	30
4.3.4 Det första intrycket av texterna.....	30
5. Sammanfattande diskussion.....	30
Källförteckning	37
Bilaga 1	39
Bilaga 2	43

1. Inledning

Språket är det som främst skiljer oss människor från djuren. Språkets kommunikativa funktion har varit och är central för vår utveckling. Vi människor bedöms ofta efter vårt sätt att formulera oss i tal och skrift. Alla har vi åsikter om vad som är bättre eller sämre språk men kan det vara så att dessa åsikter verkar konserverande på språkets användning? Hindras exempelvis lärare från att se sina elevers utveckling på grund av fördomar om vad som är manligt och kvinnligt?

1.1 Bakgrund

Det finns idag mycket forskning som rör manligt och kvinnligt språk. En stor del av forskningen visar på skillnader i män och kvinnors sätt att behandla och utnyttja språket, både det talade och skrivna. Vad dessa skillnader består i och får för följder varierar något mellan forskarna. Jag återkommer till det längre fram. En mindre attitydundersökning från 2003 (Bohlin m.fl. se bilaga 1) visar att även gemene man har många uppfattningar och föreställningar rörande detta område. I undersökningen framkom det att de tillfrågade personerna hade en uppfattning om att män och kvinnor inte använde sig av språket på samma sätt. Det intressanta var dock upptäckten att dessa personers uppfattningar inte alltid stämde överens med det som forskningen kommit fram till. ”När vi i vardagligt tal använder orden ’kvinnligt’ och ’manligt’ är vi starkt influerade av myter om kön” (Berg 2000:9). Sett ur ett pedagogiskt perspektiv blir denna fråga mycket intressant då det rör sig om betyg och bedömning. Bedömer pedagogerna det som verkligen finns i exempelvis texter eller är de allt för färgade av urgamla föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt? Detta är utgångspunkten för denna uppsats.

Vad som är viktigt att påpeka i sammanhanget är att det ur strikt språkvetenskaplig synvinkel är ytterst tveksamt om det finns ett manligt och ett kvinnligt språk. När det gäller ett område som exempelvis fonologin så finns det naturligtvis inte en manlig och en kvinnlig sådan. Det manliga och kvinnliga ligger primärt i sättet att utnyttja och använda språket (Nordenstam 2003:7f).

Det kan också vara på sin plats att kort titta på begreppet attityd. Vad menar vi när vi talar om attityder? Begreppet har varit centralt inom språksociologin sedan 1970-talet. Attityder är inte det samma som beteende utan mer en beredskap för ett visst beteende. Det är svårt att särskilja attityder till själva språket från attityder till dem eller den som använder språket (Einarsson 2004:203f). Det är med andra ord svårt att separera språket från användaren. De påverkar varandra och påverkar också dem som ska ta del av språket.

1.2 Uppsatsens disposition

Jag har valt att lägga syfte som en separat underrubrik framförallt för att mitt syfte ska kunna utläsas lätt. Efter detta stycke kommer nästa stora rubrikområde som är litteraturgenomgången. Här redovisas, för ämnet, relevant litteratur, och eventuella kontrasterande uppfattningar ställs mot varandra. Svårigheter med litteratursökning och omfattning av tidigare forskning belyses också.

I metoddelen redovisas vilken metodologisk utgångspunkt undersökningen baseras på. Intervjupersoner och elevtexter presenteras kort. I resultatdelen redovisas undersökningen i form av citat från intervjuerna, sammanfattningar och textexempel. Eventuella problem som uppstått under arbetets gång tas också upp. I analysen summerar jag intervju- och textresultaten och jämför dessa.

I diskussionsavsnittet går jag närmare in på vad resultaten säger och hur de kan kopplas till litteraturen jag redovisat tidigare. Även vad detta kan betyda för min roll som pedagog berörs.

1.3 Syfte

Mitt syfte med detta arbete är att genom en empirisk undersökning och redovisande av relevant litteratur kunna synliggöra några tydliga tendenser när det gäller språket hos manliga och kvinnliga elever och framförallt ställa det i relation till de utvalda lärarnas attityder till ämnet. Det bör påpekas att det är det skrivna språket som kommer att stå i fokus även om det naturligtvis är svårt att helt separera det talade och skrivna språket då man diskuterar attityder och uppfattningar. De centrala frågeställningarna i arbetet är följande:

1. Finns det skillnader i manliga och kvinnliga elevers språk enligt de tillfrågade pedagogerna?
2. Vari består i så fall dessa skillnader?
3. Underbygger slumpmässigt utvalda elevtexter pedagogernas uppfattning eller är pedagogerna behäftade med, eventuellt nedärvda, förutfattade meningar när det gäller språk och kön?

Det bör påpekas att jag med manligt och kvinnligt språk syftar på generella lik- och olikheter mellan könen. Den individuella variationen bland eleverna är, som alltid när man talar om människor, naturligtvis mycket stor.

2. Litteraturgenomgång

När material rörande eventuella skillnader mellan manligt och kvinnligt studeras stöter man ibland på begreppet kön och ibland begreppet genus. Är detta två skilda ord för samma fenomen eller har orden olika betydelse? Ett försök att räta ut detta frågetecken görs här då det är viktigt

att man har klart för sig vad det är som avses. Vidare kommer en kort översikt om framväxten av genusforskningen. Därefter redovisas sådan forskning som har relevans för detta arbete.

2.1 Kön och genus som begrepp

Begreppet kön har en lång tradition och syftade under lång tid på de rent biologiska skillnader som finns mellan män och kvinnor. Efterhand uppstod ett behov av att distansera viss forskning från det biologiska könet och vidga begreppet. Det blev alltmer vanligt förekommande att begreppet genus användes. Detta kommer från engelskans *gender* och omfattar både kulturellt, socialt och biologiskt kön. Vid användningen av genus signalerar man att kön inte är något givet, utan att mycket av det som vi kopplar samman med ettdera könet är konstruerat. Förväntningar och myter om hur kvinnor och män bör framstå och agera formar oss från tidig ålder. Vi sätter etiketter på varandra och hyser förutfattade meningar (medvetet eller omedvetet). Detta beteende kan lätt resultera i självuppfyllande profetior (Berg 2000:10).

Under inledningen av 2000-talet kan man bland forskare se en viss tendens till att återvända till begreppet kön istället för genus. Jan Einarsson, språksociolog och professor i nordiska språk, har infört begreppet sexolekter som ett komplement till bland annat dialekter och sociolekter (Einarsson 2004).

I forskning som berör genusteori ser man ofta konstruktionen av genus som ett resultat av tre processer som sker på tre olika nivåer: symbolisk, strukturell och individuell nivå. På den symboliska nivån tillskrivs könen en rad allmänna egenskaper. Dessa egenskaper kan oftast ställas upp i motsatspar som hård – mjuk, aktiv – passiv, högljudd – tyst. På den strukturella nivån får de ovan nämnda egenskaperna bland annat styra organisation och fördelning av arbete. Det vill säga att till exempel vårdyrken anses passa kvinnor bäst då de är mjuka i sin framtoning. På den individuella nivån har vi vår uppfattning av oss själva ur ett könsperspektiv (Einarsson 2004:172).

2.2 Kort historik över genusforskningen

Intresset för mäns och kvinnors skilda sätt att använda sig av språket är inte något som uppstod under 1960- och 70-talens jämlikhetsdiskussioner och ökande feminism. Redan så tidigt som vid sekelskiftet 1900 skrev Gustav Cederschiöld *Om kvinnospråk* och han var inte ensam om detta intresse. Vad som skiljer gårdagens litteratur och forskning från dagens är främst utgångspunkten och vilken hypotes som forskarna omhuldar. För att ge en uppfattning om hur tänkandet har förändrats från Cederschiölds dagar följer här ett citat:

Den omedelbarhet, varmed kvinnan gärna vill giva sin känsla luft, gör också, att umgängesspråkets förnämsta uttrycksmedel, orden och satserna, icke passa henne så bra och icke så framgångsrikt av

hennes användas som vissa andra språkliga medel, vilka direktare och så att säga konkretare uttrycka känslor, nämligen dels blickar, miner och åtbörder, dels gråt, skrik, skratt, fnysningar m. m. (Cederschiöld 1917:20).

Cameron (1992 i Nordenstam 2003) har formulerat tre olika hypoteser som enligt henne täcker de olika teorier som har funnits och finns rörande könsforskningen. Dessa tre hypoteser är:

- Bristhypotesen som utgår från att kvinnors språkbruk är sämre än mäns.
- Dominanshypotesen som menar att språket avspeglar den maktställning männen har haft och har över kvinnor.
- Skillnadshypotesen fokuserar på de skilda kulturella bakgrunder som män och kvinnor tillhör. I denna hypotes läggs inte värderingar om bättre eller sämre in.

När det gäller bristhypotesen är den i praktiken utdöd i språkforskarvärlden men ute i samhället är den betydligt mer seglivad (Nordenstam 2003:14ff.).

Den moderna genus-språkforskningen sköt fart på allvar på 1960-talet. Den betraktades dock under flera decennier som en rent feministisk forskning. Ämnet fick inte stort utrymme eller uppmärksamhet i bredare kretsar. De berörda forskarna eftersträvade också att skapa en enighet vilket ibland kunde verka hämmande.

Forskning om språk och kön kopplas ofta till aktuell samhällsforskning. Under senare år har områden som ungdomskultur och tvåspråkighet stått i centrum. I denna forskning är könet en av flera variabler som alla tillsammans bildar komplexa mönster. Kön (eller genus) ses alltmer som ett relativt begrepp som ger utrymme för förändringar. *Doing gender* är det uttryck som bäst beskriver denna tradition. Kön/genus skapas genom kulturella och sociala konstruktioner (Nordenstam 2003:43ff).

2.3 Vilka skillnader finns det enligt forskningen?

Jag vågar nog påstå att det har forskats mer kring *samtalet* än det skrivna språket. Här kommer att tas upp några sådana undersökningar då de kan vara relevanta för den här studien. I Sverige har det bedrivits och bedrivs en relativt omfattande forskning rörande det övergripande ämnet för detta arbete. Jag kan bara hoppas att denna forskning uppmärksammas av dem som verkligen kan dra nytta av den, det vill säga pedagogerna.

Det är viktigt att än en gång poängtera, precis som det stora flertalet språkforskare gör, att alla skillnader som redovisas ska ses som generella. Det finns naturligtvis många kvinnliga såväl som manliga elever som inte "passar in" i undersökningsresultaten. I många fall kan det också vara så att man uppvisar bara ett eller ett par drag som anses typiskt manliga eller kvinnliga.

2.3.1 Ord och ordval

I attitydundersökningen, som undertecknad genomförde med Bohlin och Strömberg hösten 2003, kunde vi klart utläsa att de 30 personer (15 män och 15 kvinnor i åldrarna 12 till 62 år) som deltog ansåg att det fanns typiskt manliga respektive kvinnliga ord (bilaga 1). Denna slutsats får stöd i *Klart uttalat – om kvinnors språk* där Hagman och Johansson refererar till en tidigare undersökning.

I en undersökning 1976 om språk och kön fick 150 gymnasieelever skriva uppsats på ämnet "Familjen och äktenskapet än en gång". Typiska flickord var: barn, far, du, föräldrar, hemmet, trohet, svartsjuka, tro, trygghet. Typiska pojkord var: dagens, debatt, frågan, förbindelser, individ, kyrkans, problem, samhälle, sexuella, Sverige (Hagman och Johansson 1991:47).

Här syns tydligt att de kvinnliga elevernas ordval har nära anknytning till relationer och känslor medan de manliga tycks ha ett vidare perspektiv där samhället hamnar i fokus på bekostnad av de personliga relationerna. Är detta något som kan sägas vara representativt för enbart denna åldersgrupp, gymnasiet, och därmed kan förklaras med att det uppfattas som viktigare för flickor att ha sällskap än för pojkar? Nej, riktigt så enkelt är det inte. Einarsson och Hultman noterar i en undersökning som de redovisar i *God morgon pojkar och flickor – Om språk och kön i skolan* (1984) att redan barn på de lägre stadierna delar in ord i manliga och kvinnliga.

Intressantare är dock att de redan i denna tidiga ålder till det kvinnliga hänför *pratar fint, tycker om små barn, sjunger, gnäller* och *sitter tyst i skolan*. Till det manliga för barnen orden *svärord, bråkar, tävlar, spottar, smutsig, karta, talar högt, är rolig* och *över* (Einarsson och Hultman 1984 :16).

Denna iakttagelse berättar inte om vilka ord flickorna respektive pojkarna använder utan pekar på vilka associationer de får när de ser eller hör orden, men den förstärker bilden av att det finns olikheter rent språkmässigt mellan könen.

Ytterligare undersökningar gjorda av Einarsson ger stöd för teorin om att barn redan i tidig ålder har klara uppfattningar om hur män respektive kvinnor uttrycker sig. Einarsson lät barn i åldrarna nio till elva år få ta ställning till meningar av typen "Den här babyn som är fyra månader och har dubbla blöjor är fin". I en liknande mening var babyn utbytt mot en motorcykel och de dubbla blöjorna mot dubbla förgasare. Alla 84 barn som fick läsa meningarna sa att meningen om motorcykeln var skriven av en man och 80 av barnen var säkra på att meningen om babyn kunde tillskrivas en kvinna. När Einarsson drog undersökningen ett steg längre så kunde han konstatera att ordvalet dominerar över ämnesvalet. När babyn beskrevs som "djävligt fin" så trodde det stora flertalet av barnen att en man stod bakom det uttalandet (Einarsson 2004:178ff).

2.3.2 Emotiva ord och ordklassfördelning

I attitydundersökningen som nämndes tidigare ansåg många av de tillfrågade att kvinnor använder mer adjektiv och emotiva (känslbetonade) ord. Även detta får stöd i forskningen men skillnaderna är inte markanta. Hultman och Westman pekar, i boken *Gymnasistsvenska* (1992), på att kvinnliga gymnasieelever i högre grad än de manliga använder sig av adjektivsubstantiv, exempelvis aktivitet, generositet, trygghet och osäkerhet. När det gäller verbalsubstantiven, exempelvis läsning och skrivning, är förhållandet det omvända. Hos de manliga eleverna ser man att användandet av verbalsubstantiv blir allt mer frekvent ju högre betyg de får. Hultman och Westmans undersökningar visar också att de kvinnliga eleverna använder sig av fler personbetecknande substantiv än de manliga (Hultman och Westman 1992:109ff).

Enligt Pettersson (1982) är dock skillnaderna oftast betydligt mindre än vad många tror, framförallt på gymnasienivå. När det gäller användningen av emotiva ord så visar undersökningar att skillnaderna sällan är statistiskt säkra. Det kan röra sig om så lite som en cirka treprocentig övervikt av emotiva ord i uppsatser skrivna av kvinnliga elever. Elever använder däremot till exempel adjektiv lite olika beroende på elevernas kön. Tittar man på uppsatser ser man att de positiva orden är betydligt fler än de negativa. Av de negativa orden används fler av manliga skribenter än av kvinnliga. Noterbart är dock att ordet *inte* i högre grad används av de kvinnliga eleverna vilket kan tyda på att de inte är mer positiva än sina manliga kamrater men att de väljer att uttrycka sig lite mer försiktigt. I undersökningar från mellanstadiet är skillnaderna i användandet av emotiva ord betydligt större. Här använder flickorna betydligt fler emotiva ord än pojkarna (Pettersson 1982:77f).

2.3.3 Textens uppbyggnad

Olevarud har jämfört elevtexter från skolår 9 från åren 1987 och 1996. I denna undersökning som omfattar totalt 60 texter, 30 från varje år, och hälften pojkar och hälften flickor har hon jämfört saker som textlängd, styckelängd, meningslängd och ordlängd. Denna undersökning visar att flickornas uppsatser är längre och innehåller längre stycken. Det visar sig att skillnaden i texternas längd har ökat ganska markant från 1987 till 1996. 1987 innehöll flickornas texter i snitt 7758 löpord mot 6690 för pojkarna. 1996 var siffrorna 12080 för flickorna och 7757 för pojkarna. När det gäller meningslängden har pojkar längre meningar än flickor. En föreslagen förklaring till detta är att pojkar är mer osäkra på interpunktion än vad flickor är (Olevarud 1999:90ff).

Näslund tar upp två faktorer som enligt honom visar att flickor behärskar det skrivna språket bättre än pojkarna. Den första faktorn är att pojkar har fler satsradningar i relation till uppsatslängden än vad flickorna har. Pojkarnas satsradningar blir dock allt mindre frekventa i

takt med stigande ålder. För flickorna tappar det snarare över åt andra hållet. Den andra faktorn han tar upp är att det förefaller som om flickorna har en större variation på sina uppsatser. Han menar att det tyder på en större anpassningsförmåga hos flickorna. De kan lättare anpassa språket efter skrivuppgiftens art (Näslund 1981:137). Textbindningen spelar en stor roll för hur läsaren uppfattar en text. Textbindningen är en viktig faktor som flickor behärskar bättre än pojkar (Garne och Strömquist 1979:62).

Tittar vi på stavfel så visar flera undersökningar att pojkar stavar sämre än flickor, men inte heller här är skillnaderna markanta. I Olevards studie så skiljde det 1987 0,2 procentenheter mellan pojkar och flickors felstavningsprocent till flickornas fördel, och 1996 var den siffran 1,1. Även när det gällde särskrivningar så hade pojkarna större felprocent än flickorna (Olevard 1999:95).

Dessa resultat får stöd av bland annat Hultman och Westmans undersökningar av svenska gymnasisters skrivande. "Pojkarna stavar klart sämre än flickorna. Vi kan uttrycka det så att flickorna endast gör 2/3 så många stavfel som pojkarna" (Hultman och Westman 1992:232). Vidare menar de att pojkarna i högre grad väljer de skriftspråkliga varianterna av ord som skall – ska och sig – sej.

En anledning till att flickor har färre stavfel än pojkar är, enligt Pettersson (1982), att pojkarna är djärvare i sitt språk, vilket medför fler misslyckanden, medan flickorna väljer att använda ett enklare språk och tar mindre risker. Han menar att flickor har ett försprång när det gäller att utveckla språkriktighet, men pojkarna ligger före i utvecklandet av språkbruket. Han sammanfattar sitt resonemang på följande sätt:

Alltså: Flickan och pojken behandlar i genomsnitt språket på ungefär samma sätt, de skriver samma språk. Men flickorna satsar mer på kvantitet än på "kvalitet". Pojkarna gör tvärtom (Pettersson 1982:75).

Pettersson utvecklar sitt resonemang ytterligare då han ger två olika definitioner på *personligt*. Pojkarna är personliga om man med det menar individuella och originella. Om däremot relationer och personinriktning läggs in i begreppet så är det flickorna som är de mest personliga (Pettersson 1982:79).

2.3.4 Det talade språket

Det finns mycket både utländsk och inhemsk forskning om hur kvinnor och män talar. I denna typ av undersökningar kommer ofta frågan om makt upp. Man tittar på hur mycket talutrymme vardera könet har, vad eller vem som har satt standarden och så vidare. Män och kvinnors svårigheter att förstå varandra till följd av skilda samtalsstilar är en annan populär vinkling. På

detta område är ett namn som Deborah Tannen välkänt. Jag har dock valt att referera några svenska studier. Eftersom det finns ett så brett utbud att välja bland har jag prioriterat svensk forskning. Samtalsstilar skiljer sig åt i olika kulturer och därför kan det ibland bli lite missvisande att referera till utländska studier.

Einarsson säger, i en intervju i *Klart uttalat – om kvinnors språk*, följande apropå män och kvinnors skilda sätt att föra ett samtal ”Män talar längs en linje, från början till slut. Kvinnor talar om flera olika saker samtidigt och återkommer till ämnet flera gånger. De talar mer som i en cirkel” (Hagman och Johansson 1991:24). Vidare ger han en förklaring till utvecklandet av de här två divergerande stilarna:

Mellan åldrarna fem och 15 år leker och umgås flickor och pojkar nästan enbart med kompisar av samma kön. De utvecklar olika samtalsstilar. Flickor umgås jämställt, skapar nära relationer och lär sig behärska både förtroliga samtal och raffinerat förtal – och därigenom tränar de sig i att hantera förhållanden till andra människor. Pojkar talar för att tävla, de skränar och svär för att dra uppmärksamheten till sig. (Hagman och Johansson 1991:42)

I den utförda attitydundersökningen 2003 av Bohlin m.fl. (se bilaga 1) framkom det att både män och kvinnor anser att män svär mer och använder ett grövre språk. Vidare menar de, precis som Einarsson säger, att män har ett rakare språk. En allmän uppfattning, starkare hos männen, var också att kvinnor talar mer välvårdat och *fint*. I en studie av Einarsson visar det sig att ”deltagande elever sätter tilltro till de undersökningar som förknippar det riksspråkliga uttalet med kvinnor och det dialektala med män. Kvinnornas uttal är ’finare’” (Einarsson 1981:130). Samtidigt säger Einarsson att resultat från annan forskning visar att männens talspråk skulle vara mer skriftspråkspåverkat. Männens talspråk skulle vara mer anpassat till offentlighetens krav medan kvinnornas talspråk präglas av enkelhet och personlighet som hör mer till privatsfären (Einarsson. 1981:127). I en senare bok av Einarsson refererar han till ett flertal studier från olika språk som visar att kvinnor är mer benägna att använda prestigeformer, det vill säga former som är nära den officiella standarden, i sitt uttal (Einarsson 2004:173). Anledningarna till dessa i viss mån motsägande resultaten kan, som jag ser det, vara flera. En anledning skulle kunna vara att språkbruket har förändrats på senare tid. En annan är att det handlar om tolkningar. Resultaten är kanske inte så motsägelsefulla som det verkar vid en första anblick. Att vara personlig i sin samtalsstil behöver inte utesluta ett standardspråksnära uttal.

2.4 Attityder och deras betydelse

Som jag har berört tidigare så har vi på en symbolisk nivå försett män och kvinnor med olika allmänna egenskaper. Under årtusenden har generation efter generation format vad som är manligt respektive kvinnligt. Dessa föreställningar sitter djupt rotade hos oss alla även om vi inte

gärna erkänner att vi bär på dessa föreställningar och attityder (jag använder medvetet inte ordet fördomar då det är ett så negativt laddat ord och i det här fallet är det hos de flesta en fråga om djupt liggande och dolda föreställningar som inte är så lätt att upptäcka).

En av orsakerna till att jämställdheten i så hög grad förblir en pappersprodukt, ett tomt ord vid högtidliga tal, är att vi inte är tillräckligt medvetna om våra ärvda mönster och schabloner. Vi kan alltså inte fullt ut se skillnaden mellan vår tids jämställdhetsideal och tidigare generationers kvinno- och mansideal (Einarsson och Hultman 1984:18).

2.4.1 Attityder i skolan

Dessa djupt rotade föreställningar innebär att vi behandlar våra barn och elever på olika sätt beroende på deras kön. I förlängningen innebär det också att vi ställer olika krav på exempelvis våra elever.

Det är bevisat i en lång rad undersökningar att pojkar och flickor behandlas olika och orättvist i hela skolan, från lågstadiet och hela vägen upp. Pojkar får fler frågor och följdfrågor än flickorna, tar egna initiativ utan att bli avbrutna, meddelar högljutt sina åsikter utan att vara tillfrågade, avbryter, får mer uppmärksamhet, kort sagt – de dominerar klassrummet med lärarens goda minne redan från första klass (Hagman och Johansson 1991:68).

Det är viktigt att framhålla att pedagogerna inte bedriver en medveten och genomtänkt strategi som går ut på att trycka ner flickorna. När de får ta del av undersökningsresultaten blir de ofta chockade eftersom de ser sig själv som rättvisa och tycker att de behandlar könen lika. Detta visar hur omedvetna vi är om tidigare generationers inflytande på vårt sätt att vara och tänka. Dessutom är eleverna redan präglade när de kommer till skolan. De har inte levt i ett vakuum fram till skolstarten.

Sjuåringarna är redan könsrollspräglade när de kommer till skolan, så man kan inte säga att det är skolan som har skapat den här ojämlikheten. Lärarna behandlar snarast de olika könen mera jämlikt än vad andra vuxna gör. Men trots alla goda ambitioner lyckas inte skolan bryta mönstret (Ohlsson 1995:45).

Dessa attityder är inte bara negativt för flickorna utan slår också mot pojkarna. Om det är så att pojkarna har ett övertag i klassrummet, och överhuvudtaget när det gäller det muntliga, så är förhållandet det omvända om vi går till det skriftliga (Ohlsson 1995:44).

Att det finns förväntningar, förutfattade meningar rentav, hos lärare på hur flickor respektive pojkar ska skriva framkommer i en undersökning där lärarna (och några representanter för förlags- och tidningsbranschen) hade i uppgift att köns- och åldersbestämma ett antal uppsatser. Varje elev bidrog med två uppsatser, en diskursiv och en berättande. Eleverna gick i sjuan och nian på högstadiet och andra året på en tvåårig linje respektive andra året på en treårig linje på gymnasiet. På högstadienivå var det fler pojk- än flickuppsatser som blev korrekt bestämda. När

det gäller de berättande uppsatserna visade det sig att sexton av uppsatserna som felaktigt tillskrivits pojkar hade ett innehåll som förde tankarna till pojkar. I många av dessa uppsatser hade flickorna använt sig av en manlig huvudperson. Det ges två exempel på uppsatser som inleds med svärord i första meningen. Dessa två klassades felaktigt som pojkuppsatser av merparten av de tillfrågade. ”Flickförfattarna använder ord som är typiska markörer för ett manligt språk och lurar på så sätt läsarna” (Strömquist 1988:3). Det fanns en enda berättande pojkuppsats som av alla klassades som en flickuppsats. Berättelsen hade en kvinnlig huvudperson. När det gäller de diskursiva texterna förefaller det som ämnesvalet har styrt uppfattningen om vilket kön författaren tillhör. Diskursiva uppsatser som behandlar ämnen som ”För och emot daghemmen”, ”För och emot abort” och ”Behövs djurförsök” har klassats som flickuppsatser. Samtliga lärare ansåg att den argumenterande uppsatsen med titeln ”Min uppfattning om kvinnlig tronföljd” var skriven av en flicka trots att den hade en manlig författare (Strömquist 1988:4).

2.4.2 Attityder i samhället

När man talar med folk i allmänhet så har de mycket åsikter om och kring vårt språk. Detta är naturligtvis glädjande, men det florerar många föreställningar som inte alltid är så väl underbyggda, åtminstone inte med modernare forskning. Detta kan bidra till att cementera attityder till språket sett ur ett genusperspektiv och skulle kunna verka hindrande. Hur har det då blivit så? Här kommer vi återigen tillbaka till socialiseringsprocessen in i samhället. Denna socialisering innebär bland annat att vi uppfattar kvinnor som mer emotionella och att svordomar inte är kvinnliga (Nordenstam 2003:44).

I dagens samhälle är troligtvis de flesta överens om att massmedierna spelar en stor roll. Mycket av det vi vet (eller tror oss veta), tycker och tror, hämtar vi från massmedierna. De har en otrolig genomslagskraft och ses ofta som sanningssägare. Eftersom medierna av utrymmesskäl inte kan publicera kompletta forskningsresultat sker det ett urval från mediernas sida. Detta urval kan ibland ge en skev bild av vad forskningen kommit fram till.

De språkvetenskapliga undersökningarna är oftast noga med att ange att man inte kan generalisera vare sig ett visst språkbruk eller kön. Dock har ofta medierna och allmänheten antagit att kvinnor vanligare använder sig av en enda indirekt stil. Dessutom har man tagit för givet att denna är bristfällig och ineffektiv i arbetsliv och vid politiska sammankomster (Nordenstam 2003:19).

Det finns dock tecken som tyder på att våra attityder och föreställningar om språk och språkbruk kopplat till genus är på väg att förändras. Einarsson genomförde en test på blivande svensklärare där han lät alla lärarstudenter läsa samma text. Texten var ett pressmeddelande från

Högskoleverket. Hälften av lärarstudenterna fick texten med författaren angiven som kvinna och hälften med författaren angiven som man. Resultatet blev att den manlige författaren uppfattades som både mer trovärdig och kompetent samtidigt som han uppfattades som mer nonchalant. Den kvinnliga författaren uppfattades som mer mänsklig. Texterna var dock identiska. Det visade sig dock att de yngre lärarstudenterna inte var lika kategoriska i sin bedömning som de äldre vilket kan tas som ett tecken på att schablonbilderna börjar luckras upp (Einarsson 2004:214f).

2.5 Betyg och genus

Fram till gymnasiet får flickor genomgående högre betyg för sina uppsatser. Flit och duktighet belönas i betyget, men högre upp i utbildningssystemet räcker det inte med det, och pojkarna som är mer vana att framföra sina åsikter får allt större fördelar (Ohlsson 1995:46).

Den lite pratiga stil som kvinnliga elever ofta anses ha är en stil som blir allt mindre gångbar ju högre upp i skolsystemet man kommer. På gymnasiet och ute i arbetslivet är det innehållsrika texter med ett moget språk som uppskattas. Denna stil skulle då passa de manliga eleverna bättre eftersom de skriver mer kort och koncist (Pettersson 1982:6ff).

Hultman och Westman (1992:26) påpekar att flickor i hög utsträckning får betygen 3 och 4. Pojkarna däremot är mer jämt spridda över hela betygsskalan. Dessa slutsatser fick inte stå oemotsagda utan upplevdes som mycket förvånande av svensklärare enligt Garne och Strömquist. Enligt deras lärarerfarenhet är det oftast flickor som får de höga betygen. De vänder sig också mot påståendet att flickor skulle skriva mer pratigt, och menar att de flickor som siktar mot höga betyg anpassar sitt språk till ämnet (Garne och Strömquist 1979:61f).

Det finns också undersökningar som visar att lärare ställer högre krav på kvinnliga gymnasisters uppsatser än på manliga. Lärarna förväntar sig helt enkelt mer av flickorna, och det leder till att de får sämre betyg för sina ansträngningar (Nordenstam 2003:44).

Som synes är uppfattningarna om huruvida det är pojkarna eller flickorna som får de högre betygen något divergerande. Som avslutning kan nämnas att när det gäller de nationella kursproven i Svenska B, på gymnasiet och Komvux, från 2003-04 visar statistik att kvinnorna fick genomgående högre betyg på samtliga tre delprov (Kullavaara m.fl. 2004).

2.6 Svårigheter i litteratursökningen

I sökandet efter relevant litteratur har två svårigheter utkristalliserats. Den första gäller vad forskningen har behandlat. När det gäller det talade språket är forskningen omfattande. Det skrivna språket har inte behandlats i samma utsträckning, och när det gäller attityder till språket så är forskningen minimal. Jag har efter bästa förmåga försökt hitta forskning som på ett eller annat sätt kan vara relevant för mitt ämnesval.

Den andra svårigheten gäller forskningens aktualitet. Merparten av den forskning som genomförts på det skrivna språket hos skolelever utfördes på 1970-talet och början på 1980-talet. Samhället har förändrats mycket sedan dess, och det vore naturligt att även språkanvändningen till viss del ändrat karaktär. Vad som ändå talar för att 1970-talets forskning ännu äger relevans är att de som var elever på 1970-talet är lärare idag, och de är naturligtvis präglade av sin uppväxt och skoltid. Människors syn på könen har inte i grunden förändrats nämnvärt. Som jag berört tidigare så är vår socialisering in i den manliga respektive kvinnliga världen mycket stark, trots allt tal om jämställdhet.

Idag forskar, som nämnts tidigare, språkforskarna mer på exempelvis ungdomskultur och etnicitet med könet som bara en av många variabler. Vid en förfrågan till Jan Einarsson rörande aktuell forskning av intresse för denna studie blev svaret att han inte kände till någon, i Sverige, pågående forskning rörande det skrivna språket ur ett genusperspektiv.

3. Metod

Jag har i min undersökning använt mig av en kvalitativ undersökningsmetod. Detta innebär att jag har genomfört sex halvstrukturerade djupintervjuer och kombinerat dem med ett urval elevtexter. Begreppet halvstrukturerade intervjuer har jag hämtat från Kvale (1997) som i begreppet lägger ett användande av på förhand bestämda frågor, men där intervjuaren är lyhörd och öppen för intressanta utvecklingar och utvikningar som kan leda till givande följdfrågor. Kvale menar också att det i en kvalitativ forskningsintervju är viktigt att även försöka uppfatta det som sägs mellan raderna (Kvale 1997:19ff). Denna intervjuvariant tilltalar mig då den ger mig tillfälle att följa upp funderingar och åsikter som är nya och spännande för mig. Samtidigt riskerar jag inte att missa någon viktig aspekt som jag anser vara central eftersom jag har ett frågebatteri som stöd. Intervjuguiden ligger som bilaga 2. Frågorna har konstruerats så att de ska täcka in flera olika aspekter av lärarnas syn på elevernas språk. Under vissa intervjuer har de mer fungerat som en form av stödord eller checklista. När väl diskussionerna tagit fart blev de mer eller mindre självgående.

Intervjuerna har dokumenterats med hjälp av ljudbandspelare. Detta arbetssätt minimerar riskerna för att intervjuaren ska missa något, och det finns möjlighet att gå tillbaka och lyssna efter eventuella undermeningar. Nackdelen är att det är tidskrävande att skriva ut intervjuerna vilket har gjort att jag begränsat antalet till sex stycken. Närvaron av bandspelare kan också verka hämmande, men fördelarna med att i efterhand kunna lyssna av tonfall, pauser med mera överväger (Patel och Davidson 1994:69f).

Naturligtvis garanteras anonymitet för både de intervjuade och för de elevtexter som jag använt mig av. Det har varit viktigt för mig att tydligt betona detta från början. Eftersom jag efterfrågar enskilda personers uppfattningar och attityder har anonymitetsgarantin troligtvis bidragit till att de tillfrågade har kunnat svara mer avslappnat och ärligt. Jag har inte personligen träffat de elever som bidragit med texter utan textförmedlingen har gått via lärarna.

I min resultatredovisning kommer jag inte att ta upp och kommentera alla intervjufrågorna enskilt. Dels för att, som jag sa innan, inte alla frågor alltid ställdes ordagrant utan det som frågorna behandlade kom upp i diskussioner kring andra frågor, dels för att jag funnit att vissa av frågorna känns mer relevanta än andra. Dessutom är det så att vissa avsnitt berör mer än en fråga. Under rubriken *Skillnader i textupbyggnaden?* behandlar jag saker såsom stavfel, meningsbyggnad och särskrivning.

3.1 Intervjupersonerna

Intervjupersonerna består av sex pedagoger och representanter högstadiet och gymnasiet. De är fyra kvinnor och två män. Åldern ligger mellan 29 och 62 år. Den som arbetat kortast tid som lärare har arbetat i 3 år och den som arbetat längst har arbetat i 26 år. Alla intervjuade har svenska som ett av sina ämnen i kombination med engelska, filosofi, svenska 2, psykologi, historia, samhällskunskap eller det som går under beteckningen So-ämnen på högstadiet. Jag kommer inte att redovisa respondenterna (som jag framöver i resultatdelen kommer att benämna de intervjuade) person för person då jag inte finner det relevant för min undersökning. Om det finns stora skillnader i svaren från de manliga respektive de kvinnliga, mellan äldre och yngre eller mellan personer med olika ämneskombinationer kommer jag att belysa det. Jag markerar dock vid citaten om det är en man (M) eller en kvinna (K) som yttrar sig eftersom detta arbetets huvudtema är att titta på manligt och kvinnligt språk. I övrigt går jag inte in på vem som har sagt vad. Intervjuerna genomfördes på de aktuella skolorna och tog mellan 30 och 50 minuter.

3.2 Elevtexterna

När det gäller elevtexterna har ett slumpmässigt urval gjorts. Respondenterna har fått lista manliga och kvinnliga elever separat och därefter har texter valts ut. Texterna spänner betygsmässigt från IG till MVG. Denna metod har minimerat möjligheterna för respondenterna att förse mig med *rätt* texter. En naturlig och ofta omedveten reaktion när någon kommer och vill se på ens egna elevers arbete är, upplever jag, att man vill visa fram de bättre. Genom detta slumpmässiga urval har inte heller jag någon möjlighet att styra texturvalet så att det ska passa mina syften. Lärarna har bidragit med fyra till sex elevtexter var. En lärare har dock inte haft möjlighet att lämna några texter alls.

Texternas karaktär och syfte varierar något. Här finns uppsatser från de nationella proven i åk. 9 och åk.3 på gymnasiet, kortare skrivuppgifter inom svenskämnet av skönlitterär karaktär och mindre arbeten inom samhällskunskapen som behandlar något socialt problem i vårt samhälle. De två sista texttyperna är skrivna av gymnasieelever. Både yrkesinriktade program, till exempel Fordon, och mer studieinriktade program, som Samhällsprogrammet, är representerade. Texternas utformning och språk skiljer sig en del åt men då mitt huvudsyfte inte är att i detalj jämföra olika texter så ser jag inte detta som ett problem. Vad jag tittar på är hur de skiljer sig åt könsmässigt, och där är fördelningen i stort sett jämn.

Texterna är tjugosex till antalet. Tolv är skrivna av flickor och fjorton av pojkar. En av pojktexterna kunde jag endast använda för att se hur lång den var. Handstilen omöjliggjorde all övrig undersökning. Vid räknandet av stavfel, särkrivningar och svärord har jag tittat på tjugofem texter. Till kategorin svärord har jag även räknat ordet *skit*. När jag tittade på meningsbyggnadsfel har jag begränsat det till satsradningar, frånvaro av stor bokstav och utelämnandet av punkt. Här har tjugofyra texter legat som underlag. Vid räknandet av adjektiv är det fyra texter som utgår från samma instruktioner som utgör undersökningsmaterialet.

3.3 Transkriberingen

Jag har i möjligaste mån försökt presentera citaten ordagrant återgivna. Det innebär att upprepningar, tvekljud och dylikt redovisas. Det kan visserligen göra texten något besvärlig att läsa, men fördelen är att det tydligt framgår om de intervjuade tvekade, behövde söka efter orden och så vidare. Längre pauser markeras med ordet *paus* inom parantestecken, och kortare pauser markeras med tre punkter. Ord skrivet med fet stil visar att den intervjuade särskilt markerade detta ord.

4. Resultat

Här nedan följer en redovisning av den empiriska undersökningen. Redovisningen är uppdelad i tre avdelningar. Först redovisas intervjuerna. Därefter följer elevtexterna, och resultatdelen avslutas med en jämförande analys av resultaten från intervjuerna och granskningen av elevtext.

4.1 Intervjuerna

Här kommer jag att redovisa vad som kommit fram under intervjuerna. Jag vill understryka att jag har försökt att få fram lärarnas personliga uppfattningar och syn på elevernas språk. Här finns alltså inga rätt eller fel, och lärarna utger sig inte för att komma med några *sanningar*. Fokus ligger på det skrivna språket i denna uppsats, men det är ofrånkomligt att man kommer in även på det talade språket i en intervjusituation av det här slaget. Jag kommer att redovisa några

uppfattningar även om det talade språket där jag anser det vara intressant. De står inte helt oberoende av varandra utan interagerar naturligtvis när det gäller en individs språkliga utveckling.

4.1.1 Finns det ett manligt och ett kvinnligt elevspråk?

Den första och självklara frågan var naturligtvis om lärarna ansåg att manliga och kvinnliga elever använder sig av språket på skilda sätt. Alla de intervjuade lärarna ansåg att så var fallet. Svaren avgavs tämligen omgående och någon större tvekan rörande svaret kunde inte skönjas. Två av de tillfrågade ansåg dock att skillnaderna inte var av en direkt avgörande betydelse.

M: Jaa (tvekan) det har dom ju naturligtvis men jag upplever det inte som så avgörande stora skillnader. Eh, eh, flickorna möjligtvis är lite mer, eh, verbalt mångsidiga än vad pojkarna är. Ja, när dom ska förklara saker och ting, pojkarna är lite mer korthuggna.

K: Där är gradskillnader men jag tycker inte att det är påtagligt. [...] Det är snarast ämnesområdena som skiftar. Det här klassiska att tjejer har lätt för att formulera känslor ...

Noterbart är att det var endast två av respondenterna som nämnde ett renodlat exempel från det skrivna språket först. Det talade språket var det som man kom att tänka på i första hand.

K: Ja, det tycker jag nog. Tjejer uttrycker sig nog mer med tvekan ibland ... *tror jag*, sådär. Killar är nog mer bestämda ... *så här är det*. Så pratar ju killar lite mer än tjejer, generellt sett så. Tar större plats.

Två av respondenterna med lång arbetslivserfarenhet tyckte sig dock se en minskande skillnad mellan flickor och pojkars språk. Jag behandlar detta ytterligare i följande avsnitt.

4.1.2 Vad klassades som de största skillnaderna?

När det gäller det talade språket var den mest frekventa åsikten den att pojkar använder ett något grövre och mer rakt språk än flickorna.

M: I en pojkdominerad grupp kan nog språket va lite ... hur ska jag säga ... lite hårdare, lite, eh, mer burdust.

Det var både manliga och kvinnliga lärare som ansåg att pojkar använder ett grövre språk. Alla menade dock att språkets grovhet var avhängigt andelen flickor i en klass. Ju fler flickor, desto mindre svär- och könsord. Gymnasielärarna tog också upp betydelsen av vilket program man tittar på.

K: Det beror väldigt mycket på vad det är för klass man har. Till exempel så har jag fordonskillar. Dom har ju ett helt annat språk än tjejer som går på samhällsprogrammet. Det är mycket fula ord å svordomar å ja så där skiljer det ju mycket. Och i den klassen är det även en flicka, i fordon, hon är ju inte sån utan hon pratar ju som de andra tjejerna men det är just det programmet där dom utmärker sej. Det är en viss jargong där nere. Men om man sen har naturvetarkillar så är dom inte såna.

Könet verkar alltså inte vara den enda faktorn som påverkar elevernas språk eller lärarnas uppfattning om elevernas språk. Gymnasielärarna hävdade att skillnaderna mellan programmen många gånger är större än mellan könen, och detta gäller både för det talade och skrivna språket.

När det gäller det skrivna språket var det längden på elevernas texter som var den faktor som nämndes först av fem respondenter. Att flickor skriver längre var alla rörande överens om.

M: Som regel skriver flickorna mycket, i alla fall längre texter än vad pojkarna gör när dom ska skriva om samma sak. Dom verkar vara lite mer genomarbetade, genomtänkta.

En av respondenterna formulerade det som att pojkarna är mer av *minimalister*. Anledningen till den skilda textlängden ansågs till stor del hänga ihop med att flickor är mer beskrivande. De lägger större vikt vid att beskriva hur människor, platser och saker ser ut.

Att flickor skriver mer emotionellt och oftare om relationer var också en allmän uppfattning bland respondenterna.

M: Det är klart, tjejer är ju asså, generellt så skriver dom, dom hamnar ju hellre i kärlekshistorier. Det gör dom. Det är viktigt det här med relationer.

K: ... killarna är lite mera sakliga och inte kanske beskriver lika mycket som tjejer gör. Dom kan va mer utsvävande sådär i sina beskrivningar. **Djärvare**. Killar kanske håller tillbaka lite mer.

Respondenten med 26 års lärarerfarenhet bakom sig ansåg att skillnaderna i det skrivna språket inte är så stora idag som de har varit. Det är framförallt på det innehållsmässiga planet som de två könen har närmat sig varandra.

M: Mindre uttalade nu för tiden tycker jag. Förr ... så eh, jag kan tänka mig årgångar där jag i tio år alltid fick samma berättelser från pojkar. Om krig å mord å gevär å kanoner. Dom skrev dom berättelserna nästan mangrant. Det får jag aldrig idag. Utan idag skriver man om samma ämnesval ungefär.

4.1.3 Speciella ord eller uttryck?

Det var ingen av respondenterna som tyckte att de kunde lista speciella ord eller uttryck som särskilt manliga eller kvinnliga. Vad man återigen sa var att män svär mer. Flera av de kvinnliga respondenterna tyckte att flickor använder mer adjektiv och gav som exempel *vacker* och *underbar*. Flickor har fler nyanserade ord uttryckte en det som.

K: Eh, annars är det nyans, asså nyanserade ord för tjejer. För killar är det svart å vit. För tjejer är det skymningsgrått å morrondisigt å så.

Substantiveringar framhölls som ett typiskt manligt drag av en av de tillfrågade.

En av de manliga menade att flickor oftare hamnar i relationskonflikter när de skriver medan pojkarna hamnar i situationskonflikter. Läraren som har psykologi i sin ämneskombination

pekade på att hon upplevde det som om flickorna har lättare för att analysera och gå på djupet, både då de diskuterar muntligt och i texter.

4.1.4 Skillnader i textuppbyggnaden?

På frågan om respondenterna upplevde stora grammatiska skillnader mellan könen blev svaren lite mer divergerande. Några upplevde inga skillnader alls, andra ansåg att det finns skillnader. Bland dem som tyckte att det finns skillnader var man inte eniga om vari skillnaderna består. Här nedan redovisas två kontrasterande uppfattningar och svar på frågan om det finns grammatiska skillnader.

M: Ja, det vågar ... generellt sett så upplever jag att flickor skriver bättre än vad pojkarna gör. Grammatiskt sett och hur man bygger upp sina meningar och språkligt sett bättre än pojkarna. [...] Eh, jag tror om man säger ofullständiga meningar å såna här saker är vanligare bland pojkarna. (paus) Kortare meningar generellt sett.

K: (paus) Det vet jag inte. Det man kan se som jag tycker är att om inte killar ... Skriva uppsats är ju rätt svårt. Det är ju inte alla som har det så där gratis. Men det finns killar som kan skriva en uppsats som inte är speciellt rolig men alldeles rätt. (paus) Att ibland i alla fall känns det som att en del killar har lättare för det där ... just organisera sig och se att det är fel. Det är precis som grammatiken kommer lättare.

En av respondenterna som inte tyckte sig se någon större skillnad på det grammatiska området hade dock ett speciellt fenomen som han lagt märke till.

M: Nä det kan jag inte säga. Utan där är det, asså, skillnaderna där ligger på ... det är inte könsskillnad. Det är andra skillnader. (paus) Ja det enda jag kan säj, det enda, jo kanske nåt. Det finns saker man kan se. Flickor använder ofta (paus). Nä nu ska jag säga så här. Många flickor använder förkortningar som också o x å. Skriver gärna och som bara å.

Förutom detta fenomen hade han ingen upplevelse av att det skulle finnas könsrelaterade grammatiska skillnader. Han talade i stället om en ökande klyfta mellan dem som är språkligt medvetna och dem som är språkligt omedvetna. Här såg han tecken på att den sistnämnda gruppen ökade allt mer. Ökningen bedömde han dock som lika stor hos båda könen.

Flera av respondenterna gav uttryck för en känsla av att pojkar slarvar lite mer. De slarvar inte bara med handstilen och det yttre utan även med meningsbyggnad, stavfel och dylikt. Flickor är mer noggranna och försiktiga. De slår gärna upp ord i ordlistor om de har möjlighet, och de är mer noggranna med punkt, stor bokstav och sådana saker. Vad killarna däremot gör i högre grad än flickorna är att experimentera med språket.

K: [...] Jo killar är mer experimentella där asså. Dom försöker. Tjejer är nog mer tillbakahållna å skriver inte ord som dom inte kan på samma sätt. Men killar har inte riktigt samma hämningar. Dom brassar på sen så *Hoppsan*.

4.1.5 Att könsbestämma texter

Merparten av de tillfrågade trodde att de skulle kunna könsbestämma en uppsättning anonyma texter, inte fullt ut men i ganska hög grad. Som indikatorer på kvinnlig könstillhörighet angav man främst texternas längd och ett mer beskrivande språk med mer emotiva ord. En respondent som till att börja med inte trodde sig om att kunna könsbestämma texter ändrade sig delvis efter en tankepaus och diskussion rörande ämnesvalet som en möjlig indikator till skribentens kön. Det han då började reflektera över var huvudpersonens kön.

M: Det som slår mig plötsligt, det är ju om man skulle fundera lite grann på om när dom väljer vad det är för kön på huvudpersonen så väljer dom säkert sitt eget kön. Så att det kanske man skulle kunna ta som en signal. [...] Jag har en övning där jag begär av dom att dom ska skriva om en berättelse där jag vänder på könen. Där huvudpersonen i den skrivna berättelsen är en kille och där jag ber, ber dom skriva samma berättelse fast ur flickans synpunkt. Å det är jättesvårt för killarna. Å det är jättelätt för tjejerna.

En av respondenterna uppgav att hon ytterst sällan tog miste på textförfattarnas kön. Det var inte bara de handskrivna, där handstilen kan ge en viss vägledning, utan även de datorskrivna texterna som hon kunde könsbestämma. Förklaringen till detta hade hon lite svårt att precisera. Det är i mångt och mycket en fråga om *känsla*.

K: Eh, ett kvinnligt språk är ju smidigare av naturen i nio fall av tio. [...] Men ... men som sagt tjejer har ju lättare för å få ett flytande språk. (paus) Enligt min erfarenhet. Killarna konstrar ju ofta till det. Asså, ska dom visa sej på styva linan så blir det ett klumpigt, ungefär som man bygger legoklossar, staplar på varandra så det blir ryckigt å felaktigt ibland.

Det är alltså flytet och smidigheten i texten som skiljer sig åt mellan könen enligt respondenten.

4.1.6 Vad kan påverka betygssättningen?

När vi diskuterade betygssättningen och vilka faktorer som påverkar den pratade vi om faktorer utöver de rent språkliga och innehållsmässiga. Det var faktorer som möjligtvis kan *lura* lärarna, som stod i fokus.

Idag lämnas det stora flertalet av skoltexter in datorutskrivna. På detta sätt undviker man att bra texter skymms av en bedrövlig handstil. Om eleverna dessutom använder sig av stavningskontrollen i datorn sjunker också antalet stavfel. Det finns dock tillfällen när en stor del av texterna lämnas in skrivna för hand. Vad jag främst tänker på är de nationella proven. Finns det då en risk att en dålig handstil bidrar till ett mer negativt intryck av texten? Alla respondenterna svarade att en sådan sak naturligtvis inte får påverka betyget. Några av dem menade dock att det inte var omöjligt att de, när det väger mellan två betyg, omedvetet gav det lägre betyget om handstilen gjorde det svårt att tyda texten. Texten kan ge ett intryck av slarv och hafs.

K: Ja, för vi har dom där små prydliga flickorna som gör allting så prydligt men tittar man innehållsmässigt så kanske den inte säger så mycket. [...] Så man får nog tänka innehållsligt för man luras lite av det där.

En respondent funderade också om det inte kan vara så att kvinnor reagerar mer negativt på slarv, dålig handstil med mera än vad männen gör.

K: Ja, sen tänker jag ibland om vi är lite mer estetiska på något vis. För det kan jag känna när jag ser vissa klassrum, att där en kvinnlig lärare är, är oftare mer ordning såhär, affischer på väggarna å så. Å killarna är mer det spelar inte dom nån roll. Om vi då kanske är mer påverkbara för det där som du säger att dom skrivit fint å ordentligt.

Något annat som lyftes upp som en möjlig påverkande faktor vid betygssättningen var texternas längd. Kvantiteten kan tendera att skymma kvaliteten. Flera av respondenterna menade att man som lärare måste vara uppmärksam på detta. Det finns en risk att man premierar det hårda slitet och den nedlagda tiden i stället för textens kvaliteter.

K: Å framförallt tror jag att man kan bli lite lurad just när tjejer är väldigt ambitiösa å flitiga å det ska naturligtvis belönas det också men ... Ibland kan man kanske just i svenska bli lurade av det när dom skriver väldigt mycket, när dom jobbar väldigt hårt med nåt.

Det kan kännas svårt att kritisera en berättelse som är korrekt skriven och väldigt lång men där mycket av det skrivna inte fyller någon egentlig funktion.

M: För inte ett allt för stort antal år sen så fick jag många flickor som skrev enorma drapor. Eh, det blev lätt en trettiofem sidor. Å där stod ingenting. Det var bara ord. Och det var formellt riktigt, eh å det va ... För dom var det en jättebra berättelse. Dom hade säkert fått oerhört mycket beröm. Å det är lite svårt att hacka på såna berättelser också.

Denna åsikt delades av flera av respondenterna som pekade på de snälla, prydliga flickorna som lämnar in långa arbeten med genomtänkta layouter, fin handstil och så vidare men där innehållet inte säger speciellt mycket.

4.1.7 Förväntningar och attityder

Svenskämnet upplevs av flera av de tillfrågade (inte av någon av männen) som ett kvinnligt ämne. De menar att en av anledningarna till att flickor får högre betyg i svenska än pojkarna genom hela skoltiden är just detta. Flickor har ett större intresse för ämnet som sådant och dessutom lägger de ner mer tid på det.

K: Jag tror det har mycket med ointresse att göra. Det är faktiskt inte vad jag har upplevt så himla många killar som är förtjusta i svenska som ämne. Det verkar vara ett onödigt ont. [...] Men, men jag upplever nog att tjejer är mer intresserade av just skriva å berätta å använda sig av språket.

Framförallt var det de som arbetar på högstadiet som menade att det är ganska lätt att ställa förväntningar utefter elevernas prestation i årskurs 7, och att det finns en risk för att man missar elevens utveckling och mognad.

M: Fast det, det, ja jag kan också tänka mej att det skulle kunna bero på att man skapar förväntningar. Asså i, i, som lärare så skapar man förväntningar på respektive elev i sin egen skalle. Och, eh, jag tror att det är lätt att man ... låter dom uppfylla förväntningarna helt enkelt. Å att det ibland kan va så om man inte tänker efter ordentligt att man, eh, inte ser den utveckling som dom faktiskt genomgår en del.

Detta var inte något som gällde enbart för de manliga eleverna men när de intervjuade pratade om elevtexter som de blivit positivt överraskade över var det uteslutande texter skrivna av pojkar.

K: [...] Eller som man kan bli förvånad över, det kan ju va en kille som kommer i nian å lämnar nåt jättebra så man verkligen blir så där *tänk vad han har funderat på detta eller uttryckt sig väldigt väl*. Å då blir man väldigt förvånad. Å det ska man ju egentligen inte bli men, men det ligger kanske där då att dom mognar å så händer nånting. Å så kommer dom i fatt helt plötsligt.

När vi diskuterade de föreställningar som vi bär med oss sedan barnsben, och hur de kan påverka en som lärare så kommenterade en av respondenterna just detta att man kanske tenderar till att lyfta upp de pojkar som skriver bra mer än vad man lyfter upp de riktigt duktiga flickorna.

K: [...] Å om vi vänder på det så tror jag att det är en uppenbar risk att om en kille skriver en välformulerad text om känslor, då reagerar man omedelbart på det för att det är en kille. Å då ser man liksom *Oh vad duktig han är, det borde väl inte han kunna, men oj vad bra det är*. Där tror jag alltså det är en risk å det är ju just dom fördomarna som asså blir omvända. Å, å det är klart i det fallet är det ju i och för sej positivt för den här killen men det är ju inte särskilt rättvist mot en tjej som skriver samma sak där man liksom bara tar det för givet. Där tror jag alltså att, att man syndar.

För att undvika att sätta betyg slentrianmässigt och riskera att missa en elevs utveckling önskade en respondent att man bland lärarna ska byta texter med varandra. Texterna ska då vara anonyma för att läsaren inte ska påverkas av eventuella förutfattade meningar om den aktuella eleven.

K: [...] för det räcker ju att man haft dom som jag har haft mina sjuor sen i höstas, så jag har ju lärt mej ganska fort. Dom, vet jag, tycker det är jätteroligt å skriva. Dom brukar det bli spännande. Å tänk sen när dom går i nian då kommer jag att vara jättefärgad av det.

Två av respondenterna arbetar på detta sätt och tycker det är positivt. De påpekade att det är sällan det skiljer något nämnvärt i de olika lärarnas bedömning.

4.1.8 Jämförelse av de intervjuade

En sak som alla de sex intervjuade lärarna poängterade var att de skillnader som de anser att det finns mellan könen ligger på ett generellt plan. De återkom ideligen till att de såg stora individuella skillnader som många gånger visar på större skillnader inom könen än mellan. När intervjuerna ställs mot varandra kan vissa mönster skönjas som är kopplade till de intervjuades

kön och erfarenhet. Kvinnorna har i högre grad poängterat och diskuterat saker som kan sägas höra till det estetiska området. De uppehåller sig längre vid den eventuella effekt som exempelvis en svårläst handstil kan ge vid bedömningstillfällen. I övrigt är det svårt att utläsa några skillnader utifrån de svarandes kön. Två av de lärare som arbetat längst har uppfattningen att skillnaderna har minskat under åren. Flera av de med mindre yrkesverksamma år bakom sig tycker inte heller att skillnaderna är markanta. Gymnasielärarna poängterar här att skillnaderna mellan programmen är väl så stora som könsskillnaderna. Slutligen kan det konstateras att det inte finns något som tyder på en skillnad i synsätt eller attityder mellan olika åldersgrupper. Det ligger helt på det individuella planet.

4.2 Vad visar elevtexterna?

Angående elevtexterna har jag inte gjort någon fullständig och djup analys av dessa. Jag har varken tillgång till den kunskap som krävs eller den tid som det skulle ta. Mitt primära mål är inte att analysera elevtexter, utan dessa texter är mer tänkta att tjäna som komplement till lärarnas åsikter. Jag har tittat på sådana saker i texterna som lärarna lyfte upp som speciellt manliga eller kvinnliga och också vissa saker som tas upp i litteraturdelen. Som jag redovisat innan så är textfördelningen inte helt jämn. Jag har haft tillgång till två färre flicktexter än pojktexter. I verkligheten så blev skillnaden endast en text då en av pojktexterna var skriven med en så svårtydbar handstil att jag endast kunde använda den till att räkna antalet ord i texten.

4.2.1 Texternas längd

Textmassans omfång var den faktor som alla de intervjuade pekade på som den största skillnaden mellan pojk- och flickuppsatser. Flickorna skrev, enligt lärarna, längre texter än pojkarna. Vid min kontroll, där jag räknade antalet ord i texten, stämde detta. Skillnaden var dock inte markant. Pojkarna hade i snitt använt 812 ord och flickorna 913. Med tanke på den allmänna uppfattningen rörande flickornas benägenhet att skriva långt är det inte särskilt förvånande att den längsta texten i samlingen är skriven av en flicka. Något mer anmärkningsvärt är måhända det faktum att även den näst kortaste texten har en kvinnlig skribent. I tabell 1 presenteras de ungefärliga längderna på alla texter.

Tabell 1. Texternas längd.

Texterna har placerats in i intervaller om etthundra ord. I spannet mellan 1200 och 1399 ord och 1500 och 1799 finns det inga texter. Därför är inte dessa intervaller med i tabellen.

Antal ord	200-299	300-399	400-499	500-599	600-699	700-799	800-899	900-999	1000-1099	1100-1199	1400-1499	1800-1899
Flickor	0	1	4	3	0	0	1	0	1	1	0	1
Pojkar	1	2	1	2	2	1	1	3	0	0	1	0

Som synes är flickorna inte överlägsna i frågan om längden, utan skillnaderna ligger mer på individnivå än på könsnivå. Pojktexterna är visserligen två fler till antalet men ur tabellen kan man dock utläsa att pojkarna har en större spridning på sina textlängder. Flickorna ligger mer koncentrerade i de båda ytterkanterna.

4.2.2 Texternas uppbyggnad

De aktuella texterna uppvisar ett betydligt större antal stavfel hos flickorna jämfört med pojkarna. Trots att det är en pojktext mer så har flickorna 20 fler felstavade ord, 68 mot 48. Det måste påpekas att en enda flicka, flicka 12 i tabellen nedan, som skrev nationella prov i åk. 9 står för 37 av flickornas stavfel. Hos pojkarna är det två stycken, pojke 7 och pojke 13, som står för merparten av stavfelen. Överlag så är det så att de flesta stavfelen finns i texterna från åk. 9.

Särskrivningar är, i denna textmassa, en typisk markör för det manliga könet eftersom pojkarna uppvisar 30 särskrivningar mot flickornas 11. Hos pojkarna är det tre stycken som har sex särskrivningar eller fler. Hos flickorna har den flickan som har mest särskrivningar sex stycken.

Angående meningsbyggnaden så har jag inte räknat med utelämnade komman och dylikt utan enbart tittat på satsradningar och om punkter och stor bokstav finns där de ska finnas. Flickorna kom upp i 86 fel av denna typ. Hos pojkarna räknade jag till 71 men då har jag fått utelämnat ytterligare en text, förutom den jag nämnde tidigare, som är mycket svårtydd när det gäller detta. Den innehåller väldigt mycket dialog som är återgiven efter en mycket personlig modell som skribenten skapat. Jag har även studerat antalet ord i förhållande till antalet meningar för att få en uppfattning om meningarnas längd. Om man studerar enbart meningslängden som faktor för läsbarheten i en text så bör den optimala meningen innehålla mellan tretton och nitton ord

(Cassirer 2003:66). Av de tretton undersökta pojktexterna så var det sex texter som hade en genomsnittlig meningslängd på mer än nitton ord. För flickorna var den siffran två av tolv. Följande tabeller visar en sammanställning av stavfel, särskrivning, meningsbyggnadsfel och det genomsnittliga antalet ord per mening för varje elev. Pojkar och flickor presenteras i separata tabeller.

Tabell 2. De manliga texternas uppbyggnad

Manlig elev	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	S:a
Stavfel	0	4	0	1	0	0	18	3	0	0	0	2	20	**	48
Särskrivning	0	12	0	2	6	1	1	1	0	0	0	1	6	**	30
Meningsbyggnadsfel	7	8	4	12	4	9	4	3	3	15	0	2	*	**	71
Antal ord /mening	21,4	16,9	26,0	26,8	14,4	28,5	12,8	17,7	23,5	9,6	13,6	18,1	*	**	*** 19,1

* Texten är oerhört svår att tyda vad det gäller punkt, stor bokstav osv. Den innehåller, som jag nämnt tidigare, mycket dialog som återges på ett mycket inkonsekvent sätt.

** Texten är så svårläst att jag inte kunnat använda den till något mer än att räkna antalet ord. En mycket svårtydd handstil i kombination med omväxlande små och stora bokstäver gör ett försök till tolkning allt för osäkert.

*** Genomsnittligt antal ord per mening för hela gruppen.

Tabell 3. De kvinnliga texternas uppbyggnad.

Kvinnlig elev	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	S:a
Stavfel	6	0	0	0	2	0	1	2	1	1	18	37	68
Särskrivning	2	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	6	11
Meningsbyggnadsfel	7	2	3	2	0	2	8	11	11	4	15	21	86
Antal ord/mening	14,5	19,8	14,1	14,3	12,4	11,8	15,0	19,5	17,4	12,5	11,9	13,3	* 14,7

* Genomsnittligt antal ord per mening för hela gruppen.

Kommentar till tabell 2 och 3: Som synes så är variationerna inom könen mycket stora. Hos båda könen finns det de som i princip inte har några fel till de som har en mängd fel. Många långa meningar kan vara ett tecken på brister i interpunktionen, men det kan också signalera ett komplext språk med många bisatser.

4.2.3 Speciella ord eller uttryck

För att se om flickorna tenderar till att använda mer emotiva ord än pojkarna så är det viktigt att det innehållsliga inte skiljer sig åt allt för mycket eftersom det kan ha betydelse. Därför har jag valt att titta på endast fyra av texterna. Det är nationella prov i åk. 3, och de två pojkarna och de två flickorna har valt samma rubrik och har därför samma utgångspunkter. Jag har valt att räkna antalet adjektiv, beskrivningar och bildspråk. Skillnaden var mycket liten, men pojkarna använde tre fler ord av den typen än tjejerna.

Flera av lärarna menade att flickor i högre grad skriver om känslor och relationer. De aktuella texterna förmedlar inte detta. Pojkarna skriver i lika hög grad om relationer där ämnet tillåter det. Däremot är det delvis en annan typ av relationer som pojkarna behandlar. De skriver om relationer mellan kamrater eller mellan barn och föräldrar. Flickorna skriver mer om relationer mellan pojke och flicka.

Vid en granskning av alla texterna kan det konstateras att pojkarna använder fler talspråkliga uttryck och stavningar än flickorna. Svärord förekommer i väldigt lite utsträckning. I fyra

pojktexter och två flicktexter kan svärord hittas. Antalet svärord är dock identiska hos de båda grupperna, fjorton stycken.

4.2.4 Det första intrycket av texterna

Flera av de intervjuade pratade om att det kan vara lätt att bli lurad av det första intrycket i en bedömningsituation. Rörig disposition och svårtydd handstil kan ge ett negativt intryck menade de. Därför har jag också tittat på texterna ur den aspekten. Här är det viktigt att ha i minnet att en visuell uppfattning är mycket individuell.

Hälften av texterna är datorskrivna och ger därför inga indikationer om handstilen. Vad man kan säga är att flickorna i något större utsträckning styckeindelar sina texter vilket bidrar till en ökad läsvänlighet. Skillnaderna är dock inte markanta.

De handskrivna texterna uppvisar samma tendens vad gäller styckeindelningen som de datorskrivna. Angående handstilen så skriver fyra av de sex flickorna med en mjukt rundad handstil som är lätt att läsa. De två andra flickorna har en något kantigare stil men de orsakar inga lässvårigheter. Av pojkarnas texter har jag redan kommenterat två stycken. En av dem är otroligt svår att tyda med stora och små bokstäver huller om buller. Bokstäverna är dessutom väldigt otydligt formade. Den andra riktigt svåra texten har som sagt i princip inga punkter och ingen styckeindelning överhuvudtaget vilket försvårar läsbarheten. Övriga pojktexter är skrivna med en något kantig stil och bokstäverna är inte så väl formade som flickornas.

4.3 Analys av intervjuerna kontra elevtexterna

Här gör jag jämförelse av intervjuerna och texterna. De intervjuades åsikter och synpunkter ställs mot det som framkommit vid textgenomgångarna.

4.3.1 Texternas längd

Alla sex intervjuade ansåg att flickor skriver längre än pojkar. Textlängden var enligt dem en relativt tydlig könsmarkör. Vid en kontrollräkning av texterna visade det sig att flickorna skrev något längre än pojkarna, men skillnaden var inte markant. Flickorna använde i snitt 100 ord mer än pojkarna. De individuella skillnaderna var dock mycket stora hos båda könen.

4.3.2 Texternas uppbyggnad

Svaren på frågan om de kunde se några könsskillnader när det gäller saker som stavfel, sarskrivning och meningsbyggnad var högst skiftande. Två tyckte att flickor behärskar detta bättre än pojkarna, tre stycken såg ingen större skillnad och en tyckte sig se att pojkar har lättare för att se strukturen än flickorna. Gemensamt för alla var att de ansåg att flickor är mer noggranna när de skriver. De texter jag använt mig av visar en delvis annan bild. Flickorna

uppvisar tjugo stycken fler stavfel, trots att det är beräknat på en text mindre än pojkarnas. Det bör dock påpekas återigen att det är en enda flicka som står för över hälften av dessa stavfel. Särskrivningar framstår däremot som en pojkmarkör då pojkarna har nära tre gånger fler sådana än flickorna. Meningsbyggnaden uppvisar högre siffror för flickorna, men här är inte alla pojktexter medräknade eftersom två stycken inte gick att utläsa något från. Det faktum att en av pojktexterna endast gick att använda vid beräkningen av längden, och att det i ytterligare en pojktext var omöjligt att få grepp om meningsbyggnaden ger stöd för teorin om att pojkar är mindre noggranna. Övriga resultat var, precis som intervju svaren, skiftande och något diffusa. Även här är de individuella skillnaderna mycket stora.

4.3.3 Speciella ord eller uttryck

Lärarna var överens om att flickor använder fler adjektiv, ett mer beskrivande språk och färre svärord. Flickorna skriver dessutom mer om känslor. Denna uppfattning stöds inte av texterna. I de fyra texter som utgick från samma uppgift fanns inga större skillnader. Pojkarna använde sig i dessa texter av marginellt fler adjektiv och bildspråk. Svärord var till mängden lika vanligt förekommande, men spridningen var större hos pojkarna.

4.3.4 Det första intrycket av texterna

Som jag har berört i föregående avsnitt så menade alla lärarna att pojkar är mindre noggranna men också att pojkars handstil, generellt sett, är svårare att tyda. Denna uppfattning stöds av de handskrivna texter som har granskats. Två pojktexter föll bort helt på grund av deras svårtydda handstilar. Flickornas handstil är mer lättläst mycket beroende på att bokstäverna är mer distinkt utformade.

5. Sammanfattande diskussion

Ett av de mest seglivade samtalsämnena i vårt samhälle är det som behandlar män och kvinnor, manligt och kvinnligt. Camerons (1992, i Nordenstam 2003) hypoteser rörande den könsinriktade språkforskningen, som jag redovisade i litteraturdelen, speglar, tycker jag, i mångt och mycket hur inställningen till könen i stort förändrats genom åren. Med jämna mellanrum blossar debatten upp inte minst i anknytning till skolvärlden. Många undersökningar har genom åren redovisat hur lärare behandlar pojkar och flickor olika. Precis som Berg (2000) säger så hyser vi medvetna och omedvetna förutfattade meningar om hur män och kvinnor är eller bör vara. För alla dem som arbetar inom skolans väggar är det viktigt att bli medveten om sina egna förutfattade meningar. Om inte kan de bli ett hinder och en faktor som påverkar både bemötandet och bedömningen av eleverna. Det var med denna utgångspunkt som jag började att undersöka tidigare forskning inom

ämnet språk och kön och ställde den i relation till vad några, i dag yrkesverksamma lärare, hade för uppfattningar.

Efter att ha tagit del av ett urval av, främst den svenska, forskningen rörande manligt och kvinnligt språk med tyngdpunkten lagd på det skriftliga stod det klart att det finns en del skiftande uppfattningar runt detta ämne. Att det finns skillnader i män och kvinnors sätt att använda sig av språket är alla de undersökningar och författare som jag tagit del av överens om. Hur stora dessa skillnader är och vad de består av finns det däremot olika åsikter om. Mycket av forskningen rörande det skrivna språket är dessutom från sent 70-tal och tidigt 80-tal. Det finns därför fog för att höja ett varningens finger då vi tar del av dessa resultat. Precis som det har hänt en hel del i samhället i övrigt under den tid som har förflutit sedan dess så vore det ju konstigt om inte också dessa förändringar har påverkat språket. I min undersökning sa också lärare med ett långt lärarliv bakom sig att de upplevde att skillnaderna blivit allt mindre. De deltagande lärarna bör dock, till en viss del i alla fall, vara påverkade av 70- och 80-talets forskningsrön eftersom de på ett eller annat sätt varit verksamma inom skolan under denna period. Det kan därför antas att den tidens uppfattningar och föreställningar om språk och kön finns med som en av flera faktorer som påverkar hur de ser på språk och kön.

Vad forskningen har kommit fram till är bland annat att det finns skillnader i *vad* manliga och kvinnliga elever skriver om. Detta får naturligtvis en inverkan på *hur* de skriver. Flickor skriver mer om relationer och känslor och har ett personligare perspektiv. Pojkarnas perspektiv är bredare och omfattar i högre grad samhället i stort (bl.a. Hagman och Johansson 1991). Dessa två skilda utgångspunkter bidrar till att flickor exempelvis använder mer adjektiv och emotiva ord.

Att det finns en utbredd uppfattning om hur flickor respektive pojkar skriver visar undersökningen som Strömquist (1988) presenterar där det gällde att könsbestämma ett antal uppsatser. I de fall där flicktexter tillskrevs pojkar var det vanligt att huvudpersonen var av manligt kön eller att svärord förekom. En av de intervjuade trodde att just huvudpersonens kön är den säkraste indikatorn på textförfattarens kön. Av de texter som hade en huvudperson så var skribentens och huvudpersonens kön identiska i alla fall utom ett där en flicka hade en manlig huvudperson.

I den attitydundersökning undertecknad var med om att genomföra 2003 (Bohlin m.fl. 2003) var det en vanligt förekommande uppfattning att kvinnor använder mjukare och mer nyanserade ord än männen. Forskningen stöder denna uppfattning men skillnaderna är många gånger marginella (Pettersson 1982).

Även lärarna som jag intervjuade ansåg att flickor skriver mer om känslor och använder fler emotiva ord och adjektiv. De är också mer beskrivande i sina texter. Vad som är intressant är att

jag inte fann något direkt stöd för detta i de texter som jag har haft tillgång till. De fyra texter jag specialstuderade uppvisade i princip inga skillnader alls. Vid en genomläsning av alla tjugosex texterna så fick jag inget intryck av att pojkarna var mindre beskrivande eller använde färre adjektiv. Båda könen texter berörde relationer och känslor där ämnet tillät detta.

Det verkar alltså som om lärarnas uppfattning inte helt stämmer överens med den faktiska situationen. Jag vill dock poängtera att flera av lärarna menade att gapet mellan könen blir allt mindre. De manliga och kvinnliga eleverna skriver i allt större utsträckning om samma ämnen.

I den litteratur jag använt mig av framkommer det att texternas längd varierar kraftigt mellan könen. Här visar forskning på en ökande skillnad från 1980-talet fram till 1990-talet. Flickorna skrev i mitten på 90-talet ungefär så mycket som en tredjedels längre uppsatser än pojkarna (Olevarud 1999). För de intervjuade i min undersökning tycktes längden vara den tydligaste signalen för vilket kön skribenten har. Flickor skriver som regel längre än pojkar. Att skillnaden skulle vara så stor som Olevaruds undersökning visar gav de dock inte uttryck för. Texterna visar inte heller den stora skillnad som jag förväntade mig. Flickorna hade i snitt använt sig av 100 fler ord än pojkarna. Däremot var de individuella skillnaderna mycket stora. Den flicka som uppvisar flest stavfel, flicka 12, är också den som har producerat den klart längsta texten. Den innehåller 398 fler ord än den näst längsta texten (som är en pojktext).

Flera olika undersökningar har visat att pojkar stavar sämre än flickorna. I vilken omfattning varierar dock mellan olika undersökningar (bl.a. Olevarud 1999; Hultman och Westman 1992). En av orsakerna till att pojkar stavar sämre är, enligt Pettersson (1982), att pojkar är djärvare i sin språkanvändning och tar fler risker. Flickorna använder sig av det de behärskar och är säkra på. Precis samma uppfattning hade en av lärarna i undersökningen. Flera andra menade också att flickor har färre stavfel men att den största anledningen till detta skulle vara att de är mer noggranna. Flickor är, enligt dem, mer måna om att lämna in korrekta texter och använder sig därför av ordböcker i större utsträckning. Här fanns alltså samstämmiga uppfattningar om pojkars större antal stavfel. Förvåningen blev därför stor då jag kunde konstatera att pojkarna hade bidragit med 48 stavfel på 13 texter medan flickorna hade hela 68 stavfel på 12 texter. Här var ett resultat som varken stämde med tidigare forskning eller lärarnas generella uppfattning. Vid en närmare titt på resultaten så framträdde oerhört stora individuella skillnader. En enda flicka stod för hela 37 stycken av stavfelen i flicktexterna. Ju färre texter man har som underlag, desto större genomslag får naturligtvis texter med väldigt hög andel av det man undersöker. Vid ett större undersökningsmaterial får inte en enskild text samma effekt vilket är viktigt att komma ihåg vid undersökningar av den här storleken. Samtidigt var det sju pojkar som inte hade några stavfel

alls. Den siffran för flickorna var fyra. Det verkar alltså som att pojkarna måhända har fått ett lite oförtjänt dåligt rykte vad det gäller stavningsförmågan.

När det gäller meningsbyggnad så menar Näslund (1981) att skillnaderna mellan könen minskar när eleverna kommer högre upp i skolsystemet. Detta påstående styrks av resultaten från de aktuella texterna i min undersökning. Flickorna har 86 fel av denna typ, och pojkarna har 71. Siffran för pojkarna är dock lite missvisande då en pojktext i princip saknade all interpunktion och innehöll mycket dialog som var återgiven på ett mycket säreget sätt. Jag valde därför att plocka bort den texten när det gällde meningsbyggnaden.

Det faktum att flickors uppsatser många gånger uppfattas som bättre kan alltså inte förklaras med att de har färre stavfel, mindre meningsbyggnadsfel och så vidare. Varken min undersökning eller annan tidigare forskning stödjer en sådan förklaring fullt ut. Har då alla vi, som generellt sett uppfattar flickors texter som något mer läsvänliga än pojkars, en slöja av förutfattade meningar som hindrar oss från att se sanningen? Att vi tenderar att höja flickornas skrivande kan naturligtvis delvis bero på djupt rotade föreställningar om flickors *duktighet* men det finns fler faktorer som kan inverka. En av dessa faktorer har med textbindningen att göra. Garne och Strömquist (1979) hävdar att flickorna behärskar textbindningen bättre än pojkarna. Mina intervjuade lärare pratade om flickors bättre *flyt* och större *smidighet*. Detta är saker som jag inte har gått in på här eftersom det är mer tidsödande och komplicerat än att räkna stavfel, särskrivningar med mera. Diverse undersökningar kan mäta många av de komponenter som förekommer i en text, men det är först när man fogar ihop alla dessa komponenter till en helhet som vi kan läsa och ta till oss texten. Enskilda komponenters eventuella brister kan då komma att överskuggas av andra komponenters förtjänster. Det är med andra ord inte helt oproblematiskt att få fram några säkra rön om vilket kön som skriver *bäst*. En sådan tävlan anser jag inte heller vara till gagn för någon men debatten har från och till varit snubblande nära att falla i den fällan. Vi skriver olika och vi uppfattar en text olika, och delvis kan det bero på vilket kön vi tillhör, men det viktiga är att vi är medvetna om det.

Under intervjuerna framkom det att när lärarna tänkte på språkliga skillnader till följd av könstillhörighet var det i första hand det talade språket de tänkte på. När det gällde det skriftliga så upplevdes skillnaderna som mindre. Flera av de tillfrågade medgav att förutfattade meningar till en viss del kunde inverka på bedömningen av texter. De pekade också på faran av att låta sig luras av ett estetiskt utförande.

Det som lärarna funderade mest över var att det kan vara lätt att till en viss del missa den utveckling som en elev genomgår. Skriver eleven bra första året, på exempelvis högstadiet, förväntar sig läraren oftast att eleven ska fortsätta att skriva bra resten av tiden. De förväntningar

som då skapas hos läraren kan läraren omedvetet låta eleven uppfylla, det vill säga att läraren fortsätter att sätta höga betyg och inte är fullt medveten om att elevens skrivutveckling kanske stagnerar eller avtar. Det omvända kan ske med den elev som går från att vara en svag till en starkare skribent. Här pratade lärarna om elever i allmänhet och kopplade det inte till kön. Därför var det lite anmärkningsvärt att när jag i efterhand gick igenom intervjuerna så visade det sig att alla exempel som de tagit upp för att illustrera vad de menade utgick från en manlig elev som gått från att vara en svag skribent till att bli mer kompetent. Det indikerar att lärarna uppfattar det som mer överraskande om en manlig elev utvecklar sitt språk än om en kvinnlig elev gör det.

Dagens språksociologiska forskning ägnar sig åt delvis andra saker än att titta på just könets inverkan och betydelse för språket. Idag ses könet som en faktor bland flera. Det talas också om kön som någonting relativt. En ständig påverkan och förändring sker och uttrycket *doing gender* beskriver denna syn (Nordenstam 2003). Man har alltså funnit att könet i sig inte är den enda stora faktor som påverkar oss i vår språkanvändning. Lärarna i min undersökning återkom till detta vid ett antal tillfällen. Framförallt gymnasielärarna framhöll att skillnaderna mellan programmen ofta upplevs som större än skillnaderna mellan könen. Väljer man ett yrkesprogram är kanske inte det primära intresset att skriva långa texter. Återigen vill jag understryka det som både forskningen och lärarna påpekar, nämligen att vi hela tiden diskuterar ur ett generellt perspektiv. Generellt sett är eleverna på de yrkesinriktade programmen något svagare skribenter än eleverna på de studieförberedande. Naturligtvis finns det svaga skribenter på exempelvis Naturprogrammet och elever på Barn och Fritids-programmet som har ett mycket gott förhållande till skrivandet. Här, precis som överallt annars, handlar det mycket om intresse och motivation.

Flera av de kvinnliga lärarna kom in på detta med motivation och intresse. De hade en känsla av att svenskämnet är ett *tjejigt* ämne. Det finns fler flickor än pojkar som tycker om att skriva och skriva mycket. Varför det är så hade de inga direkta åsikter om. Till en viss del trodde de att mognadstakten låg bakom. Flickor mognar tidigare och skulle därför ha lättare för att uttrycka sig. Det här är en intressant fråga för om det är så att pojkar är mindre motiverade och intresserade av ämnet svenska så måste vi svensklärare aktivt arbeta med att ändra på detta. Tyvärr faller det utanför denna studies rammar men det är ett exempel på en spännande tanke som är väl värd att beakta.

Att dra några större slutsatser eller konstatera något faktum går naturligtvis inte att göra utifrån en så här begränsad undersökning. Vad jag har tittat på är sex lärares uppfattningar och attityder och jämfört dem med ett antal elevtexter. Lärarna representerar dock ett, ur köns- och åldersperspektiv, bra tvärsnitt av lärarkåren. De är allt från relativt färska lärare till lärare med

lång och gedigen erfarenhet. De representerar dessutom olika ämneskombinationer där svenskämnet är det gemensamma. Jag vågar mig på att säga att både dessa lärare och deras elever är ganska *typiska* för den svenska skolan. Mot denna åsikt skulle man kunna anföra att jag redovisat och lyft upp stora individuella skillnader. Det finns i undersökningen flick- och pojktexter som avviker starkt från de andra texterna och från forskningsresultaten. Jag vill då påpeka att de intervjuade lärarna hela tiden återkom till det faktum att det finns stora individuella skillnader inom könen och att deras åsikter gäller rent generellt. Det är därför, anser jag, inte uteslutet att det förekommer stora individuella skillnader i de flesta klasser. Jag tror därför inte att en större undersökning skulle avvika allt för mycket från denna.

Vad jag kan konstatera är alltså att jag har sex lärare som alla anser att deras elever använder språket något olika beroende på könstillhörighet. Skillnaderna upplevs som större i tal än i skrift, och skillnaderna har dessutom minskat under åren. Flickors och pojkars språk, både det talade och skrivna, närmar sig varandra allt mer. De aktuella lärarna värderar generellt flickor som duktigare skribenter än pojkar. De skillnader och olikheter de pekar på uppfattar de som något större än vad elevtexterna ger stöd för. Den redovisade forskningen, som jag tolkar den, visar dock på ännu större skillnader.

Riskerna att man som lärare påverkas av elevens tidiga prestationer och som en följd därav låter förväntningarna uppfyllas eller går miste om elevens fulla utveckling är de mycket medvetna om. Flera av lärarna gav också förslag på hur detta till viss del kan undvikas. Att inom ämneslaget byta texter, som man gjort anonyma, med varandra är ett tämligen enkelt sätt att få bekräftelse på att ens bedömning är rättvis och inte färgad av några förutfattade meningar.

Jag menar att det är viktigt att kontinuerligt diskutera de olika faktorer som kan påverka en lärares bedömning, vare sig det är kön, social hemvist, kulturell bakgrund med mera. Genom att, precis som lärarna i min undersökning, vara ärliga och fundera över och analysera de egna uppfattningarna rörande språk och kön så utvecklas vi som lärare och människor. Det är genom dialoger med andra och ständig fortbildning inom aktuell skolforskning som vi kan bli medvetna om de attityder och eventuella fördomar som vi har. Det är nödvändigt för att vi ska kunna erbjuda våra elever en så rättvis behandling och bedömning som möjligt.

Källförteckning

Berg, Bettina (2000), *Genuspraktika för lärare*. Lärarförbundet.

Cassirer, Peter (2003), *Stil, stilistik & stilanalys*. Stockholm: Natur och Kultur. ISBN: 91-27-40829-9

Cederschiöld, Gustaf (1917), *Om kvinnospråk och andra ämnen*. Lund: Gleerups Förlag. 2:a upplagan.

Einarsson, Jan (2004), *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-03262-5

Einarsson, Jan & Hultman, Tor G (1984), *God morgon pojkar och flickor – Om språk och kön i skolan*. Malmö: Liber Förlag. ISBN: 91-38-61327-1.

Einarsson, Jan, (1981), Är barn medvetna om språkliga könsskillnader? *Skola, språk och kön*, Kent Larsson (red.). Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-19041-7

Garne, Birgitta & Strömquist, Siv (1979), Visst kan flickor få femmor! *Könsroller i språk 3. FUMS-rapport nr. 75*. Uppsala Universitet. ISSN: 0348-5338

Hagman, Ingrid & Johansson, Anne-Marie (1991), *Klart uttalat – om kvinnors språk*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan. ISBN: 91-574-2670-8.

Hultman, Tor G & Westman, Margareta (1992) [1977], *Gymnasistsvenska*. Stockholm: Akademitryck. ISBN: 91-86762-24-9

Kvale, Steinar (1997), *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-00185-1

Nordenstam, Kerstin (2003), *Genusperspektiv på språk*. Höskoleverket. ISBN: 91-85027-08-1

Näslund, Harry (1981), Satsradningar i svenskt elevspråk. *Skola, språk och kön*, Kent Larsson (red.). Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-19041-7

Olevar, Helena (1999), Tonårssvenska under tio år. *Svenska i utveckling nr. 13 FUMS Rapport nr. 196*, Catharina Nyström & Maria Ohlsson red. Uppsala Universitet. ISSN: 0348-5838

Ohlsson, Maria (1995), Samtal i skolan – om språk och kön. *Utbildning och demokrati: tidskrift för didaktik och utbildningspolitik. Volym 4, nr. 3*. Uppsala Universitet. ISSN: 1102-6472

Patel, Runa & Davidsson, Bo (1994), *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-30952-x

Pettersson, Åke (1982), *Hur gymnasister skriver*. Svenskläraryserien nr.18. Svenskläraryserien.

Strömquist, Siv (1988), *Vem skrev vad? – Redovisning av ett försök att köns- och årskursplacera uppsatsskribenter*. Uppsala Universitet. ISSN: 0348-5838;140

World Wide Web

Kullavaara, Katja m fl. (2004), Kursprov B i svenska och svenska som andraspråk. *Gymnasieskolans kursprov läsåret 2003/2004 – en resultatredovisning* [www]. Hämtat från < http://skolverket.se/content/1/c4/20/08/Kp_04.pdf >. Hämtat 050502 kl. 11.36.

E-post

Re: Attityder till språk och kön – ett examensarbete Jan Einarsson <Jan. Einarsson@nordlund.lu.se> [e-post]. E-brev till Anna-Lena Ryman, 4 april 2005

Attitydundersökning: Manligt och kvinnligt språk i tal (utförd av Bohlin m.fl. 2003)

Frågorna vi utgick ifrån var följande:

1. Tycker du att män och kvinnor talar olika? Varför och på vilket sätt?
2. Finns det typiska manliga och kvinnliga ord? Ge exempel!

Vi intervjuade 30 personer, varav 15 kvinnor och 15 män. Åldern sträckte sig från 12 till 62 år. Utbildningar och yrken varierade. Här nedan följer en sammanställning av resultatet av undersökningen.

Skillnaderna listade med de mest frekventa svaren högst upp och därefter i en fallande skala.

Skillnader i vårt tal enligt kvinnorna:

1. Män svär mer/använder grövre språk.
2. Kvinnor har ett krångligare språk/ lindar in det de vill säga.
3. Män är mer rakt på sak.
4. Kvinnor beskriver mer.
5. Kvinnor har ett mjukare språk.
6. Kvinnor har dolda budskap.
7. Män använder mer slang.
8. Män ska alltid ha sista ordet.
9. Kvinnor pratar mer välvårdat.
10. Kvinnor pratar mer.
11. Mer skitsnack bland kvinnor.

Skillnader i vårt tal enligt männen

1. Se 1 ovan.
2. Män har ett rakare språk.
3. Se 2 ovan.
4. Se 11 ovan.
5. Se 9 ovan.
6. Män använder mer könsord.
7. Se 4 ovan.
8. Män är mer fåordiga.
9. Se 7 ovan.

10. Kvinnor analyserar mer.
11. Kvinnor och män lägger olika betydelser i orden.
12. Kvinnor gestikulerar mer.
13. Kvinnor anpassar sig lättare efter situationen.

Kvinnliga ord/uttryck enligt kvinnorna:

- Känslor
- Mjuka ord ex. vacker
- ”Jag blir ledsen”
- ”Jag ska bara ... ”
- Fler småord ex. ju och liksom
- Religiösa termer ”Gud vá kul”
- ”Finare”/mer offentligt språk
- ”Älskar”

Manliga ord/uttryck enligt kvinnorna:

- Praktiska saker
- Hårda ord
- ”Jag blir besviken”
- ”Jag blir förbannad”
- ”Håll käften”
- Vulgära ord som ”pissa”
- Svordomar
- Könsord som svärord

Kvinnliga ord/uttryck enligt männen:

- ”Oh, nej”
- Känslord ex. gullig
- Mjuka ord
- Nyanserade ord
- ”Tjusig”, ”Vacker”
- ”Shoppa”
- Pratar om relationer, barn, familj
- Positivt laddade ord
- Mycket mer adjektiv
- ”Hjälp mig med ... ”

- Säger ja men menar nej

Manliga ord/uttryck enligt männen:

- Svordomar
- Könsord
- Grova ord
- ”Pissa”
- ”Snygg”
- ”Handla”
- Pratar om fritidsintressen ex. sport, jakt, tjejer

Alla de tillfrågade menade att det fanns skillnader i kvinnors och mäns språk men de hade svårare att sätta ord på dessa skillnader. Många menade att det som skiljer mest är innehållet och som en följd därav blir också språket i sig olika.

Maria Bohlin, Anna-Lena Ryman och Natalia Strömberg

Hösten 2003

Intervjuguide rörande lärares attityder till manligt och kvinnligt språk

1. Finns det, enligt dig, ett manligt och ett kvinnligt språk bland eleverna?
2. Hur skulle du vilja definiera skillnaderna mellan manliga och kvinnliga elevers språk?
3. Är tendenserna de samma för både det skrivna och det talade språket?
4. Finns det enligt dig specifika ord eller uttryck som är manliga respektive kvinnliga?
Ge exempel!
5. Kan du se skillnader rent grammatiskt mellan könen? Vilka?
6. Undersökningar visar att mäns språk är det som bäst stämmer överens med den samhälleliga normen trots det så är det kvinnorna som går ut med i genomsnitt högre betyg i svenska. Vad kan det bero på?
7. Vilka är enligt dig de viktigaste orsakerna till att det finns ett manligt och kvinnligt språk?
8. Om du får ett antal texter kan du då se om de är skrivna av en tjej eller kille? I så fall varför?
9. Påverkar ”det yttre” bedömningen av en uppgift? Handstil osv.
10. Bedömer manliga och kvinnliga lärare olika enligt din uppfattning? Ser man olika kvalitéer?
11. Tror du att djupt rotade föreställningar och attityder om vad som är kvinnligt och manligt påverkar dig i hur du ser på elevernas texter utifrån ett könsperspektiv?

Fråga 8-12 är frågor som tillkom i samband med de första intervjuerna. Förutom de ovan listade frågorna så ställdes det frågor som en direkt följd av vad de olika respondenterna svarade.

